

ELŐFIZETÉSI ÁR:

Helyben házhoz hordva és vidékre postai megküldéssel:

Negyedévre 1.50 kr.	Két óra 1.—kr.
Félévre 3.—	Egy óra —.50
Egész évre 6.—	Egyes szám helyben 7. vidéken 8 kr.

HIRDETÉSEKET

Árszabály szerint számítunk. Bélyegdíj minden hirdetésért 30 kr.

Nyilttér minden sor 20 kr.

ŐRÁLLÓ.

POLITIKAI, SZÉPIRODALMI ÉS KÖZGAZDASÁGI LAP.

Megjelen hetenkint kétszer u. n.: kedden és pénteken.

FŐMUNKATÁRS:
CSENGEY GUSZTÁV.

FELELŐS SZERKESZTŐ ÉS LAPTULAJDONOS:
DR. BARTHA BÉLA.

KIADÓ:
STEINFELD JENŐ.

SZERKESZTŐSÉG:

hova a lap szellemi részét illető közlemények s előfizetési díjak küldendők SÁROSPATAK, GORTVAY-FÉLE HÁZ.

A hirdetési díjak és a lap szétküldésére vonatkozó felszólalások a kiadóhoz, Steinfeld Jenő nyomdához küldendők.

Kéziratokat nem adunk vissza.

Bérmertelen leveleket nem fogadunk el.

A szociálizmus.

I.

„Hannibal ante portas” — kiálták a megremült rómaiak, midőn a győzelmes pun vezért Róma felé vonulni látták s hősies önvédelemre gondoltak. A szociálizmus már hazánknak nemcsak határainál van, — itt van a szívében, él, működik és szervezkedik. Még iparunk nincs, vagy legalább alig van s az a társadalmi jelenség, mely az európai államok fejlődött iparát szokta kísérni, teljes arányokban kezd kibontakozni.

S ez természetes is. A külföld tudománya s gyáripára már nagyra növelte, egész rendszerben kifejllesztette a szociálizmust, a mi alapuló gyáraink, képzett hazai erők hiányában külföldi, ez eszmék által teljesen áthatott munkásokkal kezdték meg működésüket, a kik aztán e tanok megannyi hű apostolai lettek. A másik, még természetesebb ok az, hogy a *szociálizmus eszméje*; nemcsak gazdasági törekvés, hanem egyúttal politikai és bölcsészeti rendszer is, — az eszmék elé pedig sem vámvonalakat, sem szállítási tilalmat nem lehet állítani s gondolkodó fők, szemlélődő, következtető emberek, no meg aztán rajongók is minden nemzet kebelében vannak. Magyarország ma már egyike az európai kultúrállamoknak, habár nem a vezető, hanem a vezetettek közt van még; de az európai művelődés legalacsonyabb fokán álló népeknél is: Szerbiában, Romániában, Spanyolországban, az áldott földön, de teljes tudatlanságban sínlódó olasz köznépnél is feltaláljuk és pedig nagy mértékben, a fentemlített törvényt fogva.

Tisztán látjuk, hogy a szociálizmus, jobban mondva a szociáldemokrácia apostolai titokban a legnagyobb tevékenységet fejtik ki tanaiknak munkásaink s alsóbb néposztályaink között való terjesztésében s arra is el lehetünk készülve, hogy közöttük a politikai s gazdasági egyenlőség népies alakba öltöztetett eszméi: úr és szolga közti minden különbség megszüntetése, a gazdagok vagyonának a szegények közti elosztása stb. nagyon fogékony talajra fognak találni.

A budapesti szociálista ülések, a munkás-sztrájkok, a békési agrárszociálista munkásmoz-

galmak, melyeket majdnem hogy vérbe kellett fojtani, az aradi szociálista gyűlés, a magyarországi szociáldemokrata párt hivatalos szervezkedése, a pünkösdre tervezett újabb pártgyűlés, a párt-sajtó erősödése, a csöndben, de annál nagyobb kitarással folyó agitáció: mindezek világosan arra intik államférfiainkat, arra a napi sajtót, hogy ne tekintsek csekély fontosságúnak a magyarországi szociális mozgalmakat. *A rajongás ellen-súlyozását, a nép gazdasági helyzetének javítását, a szükséges reformokat már most előre kell munkálni, hogy késő ne legyen.*

A nemzetiségi kérdés odáig való elfajulása is, a hol most áll, annak tulajdonítható, hogy ugy közéletünk vezérférfiai, mint a magyar társadalom is mindig kiesínylették a bajt, valóságos „Pató Pál”-féle „ej rá érünk arra még” politikát követtek, az agitátorok pedig szorgalmasan és okosan folytatták aknamunkájukat s csak arra ébredtünk, hogy a magyar állam integritásának, a magyar nemzet történelmi jogainak erős bástyája immár nagyon alá van aknázva s jó, ha lesz elég erőnk arra, hogy megakadályozzuk ez aknában a robbanó anyag elhelyezését.

És most, midőn egy másik, egész Európát, sok ezer éves politikai s gazdasági fejlődést alapjaiban megrázó szellemi s társadalmi forradalom közöleg felénk, azt látjuk, hogy, kivéve azokat, kik közgazdasági tanulmányokkal hivatásuknál fogva foglalkoznak, alig van a közvetlenül érdekelt u. n. birtokos és műveltebb osztályokban, a magasabb állásúak közt s az u. n. bourgeoisie-nál, ideértve a tudományosan képzett, az iparos és kereskedő osztályhoz tartozó egyéneket, olyan, ki e kérdésekről komolyabban gondolkodott volna s a szociálizmust igaz volta mivolta szerint ismerne.

Legtöbben csak homályos sejtelmekkel bírnak az egészről s majd beteges képzelődésnek tartják a szociálizmust, majd összevegyítik s egy kalap alá vonják a szociálistikus törekvések legmérsékeltőbb irányzatait is a szociáldemokráciával, vagy éppen a kommunizmussal és anarkhiával.

Nagyon ideje tehát s az aradi szociálista gyűlésben újabb íntelmet látok erre, hogy az egész magyar társadalom tisztába jöjjön a szociálizmus lényegével, irányzataival s meg tudja tiszta fővel különböztetni tanaiból és követeléseiből az igazságot az igazságtalantól, a megvalósíthatót, sőt

szükségést a képtelenségtől s a rajongó fanatizmustól. Polgári osztályunknak, odáig kell emelkednie, hogy a jogosult társadalomjavító törekvéseket a társadalomfelforgató eszméktől határozottan meg tudja választani.

Mert nagyon téved, a ki azt hiszi, hogy az u. n. szociálizmus minden része forradalom, beteges képzelődés, vagy pedig a nyomor és munkakerülés telhetetlen bírásvágyának léha szülőtte. Mőzéstől kezdve, Plátón és Arisztotelesen keresztül, Krisztusig minden nagy szellem foglalkozott a szociális eszmékkel s valamint a keresztényesség általában, ugy különösen a reformáció s az újabb korszakok szabadságharcái is közvetlen hatással voltak a szociálistikus eszmék fejlődésére. S azok, kiket valóban szociálistáknak lehet mondani: egy *Saint-Simon, Fourier, Marlo, Schaffle, Rodbertus, Owen, Lassalle, Marx* stb. nagy gondolkodók, kiváló tehetségu emberek voltak, kiket csak még sem lehet egyszerűen az örültek és politikai rajongók osztályába besorozni.

A szociálizmus alapeszméit tehát okvetlenül meg kell ösmertetnünk s kimutatnunk az áthidalatlan úrt a szocializmus legmérsékeltőbb irányára, az u. n. szocialitás közt egyrészt, másrészt a szocial-demokrácia s ismét tovább a szocialistikus törekvések teljesen extravagáns irányatai: a kommunizmus és anarkhia között, ha ugyan még a kommunizmus is nem érzi magát megszentégtelenítve az által, ha a társadalmi élet teljes szétrombolására törekvő anarkhiát egyik alsóbb osztályának tekintik.

Méltó feladata egy magyar hírlapnak, hogy rámutasson a szociálistikus eszmék megvalósulásának *gazdasági, társadalmi, vallási* s mindezekkel egyetemben *politikai* hatására.

Különösen fontos dolog az, hogy a lelkesítő és tanító kar legyen tájékozva ez irányban. Mert mind határozottabban domborodik ki a szociáldemokratapárt magyarországi részének ama taktikája, hogy — nem levén még nálunk hatalmas, millió tagokat számláló gyármunkási osztály: a *mezei munkásokra, továbbá a mezei törpe gazdaságok tulajdonosaira s a kis iparosokra vesse ki hálóját.*

Ezekhez pedig csakis a lelkesítő és tanító kar férhet igazán hozzájuk, melynek az *egyházpolitikai reformok folytán beálló új helyzet következtében, az evangélikus tevékenység folytán ugyis szoros kapcsolatba kell jönnie a hívekkel, őket a szószéken kívül is*

Kölcsey Ferenc.

(Folytatás.)

Az igazi fájdalom hangja szól e sorokból. Ennek nyomásától egész életén keresztül nem bír megszabadulni: az epikureusi cinizmus vagy cinikus epikureizmus, a mint maga nevezi, szakadatlanul kíséri s nem hagyja nyugodni még akkor sem, midőn barátainak szeretete, később az elismerés, a hírnév öröme szőlítják. S midőn öcséje halála azt a gondosan építgetett tervét is megsemmisíti, hogy Pestre mehessen lakni: a fájdalom újra egész erővel tör ki belőle.

Testvére iránti kötelessége arra kényszeríti, hogy falun maradjon gazdálkodni. A kötelesség szent szava előtt habozás nélkül hajlik meg, bár annak teljesítése roppant lelki harcába kerül. Letargiájából az irodalmi mozgalmak olykor olykor felélesztik, de még ez is csak fájdalmát növeli. Idézetek hosszú sorával lehetne ugyanis bizonyítani, hogy amint lassanként a társadalommal érintkezésbe lép, egyénisége kétfelé szakadva fejlődik, de úgy, hogy lelki világának ez a két fele örökös harcban van egymással. S ez nem is lehet másként, mert az a kettős meggyőződés, mely lelkére nehezedik, egymást csaknem kizárja s mégis ő nem tudja megragadni egyiket sem. Egyike a meggyőződéseknek szívében gyökerezik s arra tanítja, arról győzi meg, hogy a társaságnak, az emberiségnek hasznos tagjává lenni minden egyesnek s így neki is elengedhetetlen kötelessége. Érzé, látja, tapasztalja naponként s mindig jobban-jobban, hogy az embernek hivatása, szép, magasatos hivatása van a földön; nem tagadhatja meg azt az érzést, mely őt ember-társaihoz, közelebbi hazájához, barátaihoz és rokonaihoz köti, azoknak érdekében tette, munkára ösztönzi; s ez ösztönzésnek igyekszik is eleget tenni, a mennyire a másik meggyőződése, filozofiai világnézete engedi. De ez nem engedi. Az a világnézet ez, mely Bölcs Salamontól kezdve minden nagy gondolkodót kísért, egy vagy más alakban minden filozófiai rendszerben megje-

lenik s lemondásra, hitre vagy kétségbeesésre űzi a benne elmélyedő elmét. Többféleképpen nevezik, a mint más-másféle arnyalatban jelenik meg. Benne van különösen a cinizmusban, az epikureizmusban; a szofisták minden tanukat abból vezették le s egész életüket a szerint rendezték be s ez képezi alaptanát a Plató eszmetanának is; az újabkori gondolkodók közül mindenki előtt ismeretes vallói voltak e felfogásnak Byron és Schopenhauer. Mindenkiél az a gondolat a kiindulási pont, hogy *minden hiábavalóság a földön*; mindeniknek nagy fájdalma ennek a gondolatnak elcsüggesztő hatásából származik s a különbség köztük csak az, hogy ez a győgyíthatatlan fájdalom karakterükhöz képest más-más alakban tör ki belőlük.

Kölcsey ki ismerte a gondolkozás történetét, ismerte különösen a görög filozófiát, melyről tanulmányt is írt. — nem tudta maga sem meghatározni, hogy az ő fájdalma melyik kategóriába sorozható, ezért nevezi azt cinikus epikureizmusnak, vagy epikureusi cinizmusnak. Alkalmoszerűleg, leveleiben, értekezéseiben tett egyes nyilatkozataival is azt árulja el, hogy ő kizárólag egyik felekezethez sem tartozik. Egyszer az epikureusi férfias lemondást dicséri, a mint azt Bayle tanítja; máskor, mint a Parainesisben is, a stoikus nyugalmat tartja szabad emberhez méltónak; — néha pedig a legkétségbeesettebb pessimismus tör ki belőle, minek legtisztább kifejezése a Vanitatum vanitas c. költeménye, Legkevésbé volt híve, követője a stoicismusnak, bár leginkább az szeretett volna lenni. A görög és római klasszikusok mellett eszményképe Goethe volt; ugyanaz a lesújtó fájdalom nyomta lelkét, mely a Faustban, s Goethének más tragédiáiban oly megrázó erővel nyer kifejezést. Azért vonzódott annyira Goethehez; de mert nem volt világi, mint az, nem ismerte az emberi életet igazán ezer, meg ezer változatában, apró örömeivel és csalódásaival; nem tanulta meg tapasztalásból, mint lehet az embernek még csalódásából is vigasztalást merítenie: nem is tudta elérni soha azt a fenséges nyugodtságot, mely Goethének legmélyebb fájdalmán is előmlik.

A rómaiak közül Cicerót, a németek közül Goethét lelki rokonsága mellett még azért is bálulta, tisztelte, mert azok nem szobatudósok, nem levegőbe építő theoretikusok, hanem a gyakorlati élet emberei voltak. S mégis ő maga úgy fél a nyilvánosságtól, úgy nem mer kilépni kinzó magányából. Nem érez magában sem erőt, sem kedvet, hogy bámúlt „példányát” kövesse a gyakorlati élet terére is. S mikor végre szerepelni kezd is, nem a maga jószántából teszi; barátjai unszólása, a körülmények kényszerítő ereje ragadják bele a nyilvánosságba, az életbe. Az a gondolat, az a szilárd meggyőződés, hogy az egyes ember élete semmi, múltó buborék a mérhetetlen oceanon; az egyének a világegyetem végtelenségéhez mért parányisága, e végtelenség felé törekvése és tehetetlensége megbénította akaraterejét, visszariasztotta a küzdéstől, téltenségre kárhoztatta.

Csak mikor 1815-ben végre fellép, kezd enyhülni, felengedni ez a fagyasztó zsidbadság s kezd erősödni lelkének az a másik fele, mely őt a földhöz kötötte: a szeretet. Mikor érzi, tapasztalja, hogy az embernek parányiságához mérten megvan a maga hivatása, s hogy ennek a hivatásnak lelkiismeretes teljesítése a megelégedésnek, a boldogságnak bár múltó örömet biztosítja: lassanként szelidül fájdalma, barátjai támogatása mellett bele-belemerül az élet harcába, előbb irodalmi, majd politikai téren is. — 1815. írja Szemerével az Ellenmondolatot; 1813. indítja meg Recenzióit a Tudományos Gyűjteményben Kis János, Csokonai és Berzsenyiről; költeményeket ír az akkor fenálló irodalmi folyóiratokba; esztetikai értekezéseket közöl Szemere Élet és Literaturájában; 1829. Szatmármegeye tiszteletbeli aljegyzőségét, 1832. a főjegyzőséget és a követséget fogadja el. Mint ilyen működik közéleti munkáival 1834-ig.

Gulyás István dr.

(Vége köv.)

tanítani, felvilágosítani, lelkesíteni, tanácsot ellátni, irányítani.

Amde, hogy adhasson a szocializmust illetőleg fölvilágosítást a lelkes és tanító híveinek, ha igazában maga sem tudja, miről van szó? Hogy mutathassa ki az agitátorok tévedéseit, hogy választhatja ki az igazságot a hamisságtól, midőn esetleg fölvilágosítást kérő hívének be kell valania, hogy mindezekről ő még nem gondolkozott?

S kétségtelen, hogy a katolikus papság a pápától kezdve lefelé sokkal alaposabban, sokkal behatóbban foglalkozott a szocialis kérdéssel, mint a protestáns, hogy más felekezettűket ne is említsek.

A pápa enciklikákban és allocúciókban, kath. biborosok, érsekek, püspökök, pap-tudósok levelekben, értekezésekben, beszédekben tárgyalják e nagyfontosságú társadalmi problémát.

Teszik ezt két vezérszempontból. Az egyik rész abban az öszinte, mélyes hitben, hogy a szocialis kérdéseket legjobban megoldani, a társadalmi ellentéteket és harcokat legjobban elsimítani a kereszt. kath. egyház tanai s szervezete alapján lehetséges s ezek nézete s törekvése vezetett a keresztény-szocializmus megteremtésére. Maga a pápai szék s a kath. klérus legelőkelőbb képviselői: Gibbons, az amerikai, Manning, az angolországi biboros, Winterer németországi apát vagy nálunk Simor, Schlauch a kath. egyház és klérus világméretű állásának megtartását, sőt tovább fejlesztését tüzték maguk elé a szocializmus megítélésénél is és látván azt az elemi erőt, melylyel e tanok a művelt emberiség roppant tömegeit megragadják, arra a gondolatra jöttek, hogy a jövő a szocializmusé, melyet ha vallástalan alakjában hagynak meg, a kath. egyházat minden hierarchiájával, sőt talán az egész kereszténységet szerte fogja morzsolni. A szocializmussal tehát, a jövő idők politikai s gazdasági szervezetével, a világvallásnak, a katolicizmusnak már előre ki kell egyezkednie. A nemzetközi szocialis birodalom világvallása legyen a katolicizmus. Hogy Bismarck herceg ismeretes szavaival éljünk, a *vörös és fekete internacionálnak* ki kell egyeznie.

Más kérdés, hogy a két internacionale szervezetének s törekvéseinek látszólagos rokonsága mellett is e kiegyezés lehetséges-e. A tény az, hogy a katolikus papság gondolkodó része behatóan foglalkozik az egész világon mindenütt a szocializmus eszméivel, sőt sokan azok igazolásával és terjesztésével is.

Ezzel szemben a protestáns papság és tanítói kar elhanyagolta ezt a kérdést, még aránylag Németországban is, nálunk pedig teljesen; ezt a mulasztását, ha kötelességeinek korszerű színvonalára akar emelkedni, okvetlenül pótolnia kell. De ugyanezt elmondhatjuk a művelt magyar társadalomról egészben is, a magyar protestáns társadalomról különve is.

Az „Örálló” ismeri kötelességét s teljesíteni törekszik azt. Kötelességének tartja közönségét a szocializmus alapelveiről, különböző irányairól s várható hatásáról *birálatosan* tájékoztatni; a szocializmus magyarországi terjedését ellenőrizni s fölűntetni.

E feladatunknak időhöz, szoros egymásutánhoz nem kötötten fogunk egy cikksorozatban eleget tenni s ennek a nyitányát képezi ez irányjelölő cikk. Teszük ezt akkor, midőn egyéb aktuális érdekek sérelme nélkül tehetjük. Egyébként is mindent elkövetünk arra, hogy olvasóink közt a közgazdasági eszmék rendszeres ismeretét terjesztjük. Azt hiszük, hasznos szolgálatot teszünk vele.

KÖZÉLETÜNK.

A magyar szocialisták aradi gyűlése.

(Folytatás és vége.)

— Saját tudósítónktól. —

Január 7-én.

A gyűlés megnyitása után a napirend 1. és 2. pontjára nézve benyújtott határozati javaslatok egyhangulag elfogadtattak s határozattá emeltettek; ezzel kapcsolatban Poór és Engelman a következő szervezeti szabályzat elfogadását ajánlják:

Szervezeti szabályzat.

I.

A párthoz tartozóknak minden személy tekintendő, ki az 1890-iki pártprogram elveit vallja, annak terjesztésében közreműködik s a pártot a lehetőség szerint szellemileg vagy anyagilag támogatja.

A ki becstelenséget követ el, a párthoz nem tartozik.

II.

A pártszervezet alapját az egész országban létesített helyi szervezetek képezik.

Az egyes helyek elvtársai megfelelő módon egy év tartamára bizottságot választanak, mely az ügyeket vinni tartozik s egy bizalmi férfi által a pártvezetőséggel összeköttetésben áll.

A megejtett választásról a bizalmi férfi a pártvezetőséget azonnal értesíteni s vele pontos lakimét közzölni tartozik; e bejelentés a helyi szervezet elvtársai által aláírandó.

Ha valamely bizalmi férfi visszalép, vagy bármi oknál fogva pótválasztás válik szükségessé, az elvtársak tartoznak a választást mielőbb eszközölni s erről a pártvezetőséget fentjelzett módon azonnal értesíteni.

A bizalmi férfiak kötelessége legalább negyedévenként a pártközlöny szerkesztéséhez a mozgalom állásáról jelentést tenni, tartoznak az agitációt vezetni s arról gondoskodni, hogy a helyi szervezet elvtársai az agitáció költségeit rendes önkéntes adakozások által fedezzék.

III.

Pártgyűlések rendszerint két évenként tartatnak s a pártvezetőség által hivatnak egybe.

Rendkívüli pártgyűléseket egybehívhat a pártvezetőség a helyi szervezetek *felének* kívánságára.

A pártgyűlésben résztvevő küldötteket minden egyes hely elvtársai választják.

Minden, a pártot érintő ügy fölött, a pártgyűlés tanácskozásai és határozatai útján dönt.

IV.

A pártvezetőség 5 személyből áll, kik a párt ügyeit vinni tartoznak.

A munka megosztása maguk közt a pártvezetőség tagjaira bízatik, kik a pártgyűlésnek felelősek.

Ha a pártvezetőség valamely tagja kilép, a kiegészítés az ellenőrző bizottság által megejtendő pótválasztás útján történik.

A pártvezetőséget 5 tagú ellenőrző bizottság egészíti ki, melyet hasonlóképp a pártgyűlés választ. Az ellenőrző bizottság a pártvezetőségben ülésel és szavazattal bír s annak egész ügyvitelére felügyel.

A befolyó pénzek hovatartozásáról az összpártvezetőség saját belátása szerint határoz.

A pártvezetőség és az ellenőrző bizottság tagjai a pártgyűlésen ülésel és szavazati joggal bírnak.

Az összpártvezetőség tevékenységéről minden pártgyűlés elé jelentést tartozik terjeszteni.

Minden pártügy köztétele a pártvezetőség által a pártközlönyök útján történik, továbbá minden szocialdemokrata állásponton álló, a párt által elismert lapban.

E szabályzat Forgács József (aradi) és többek hozzájárulása után egyhangulag elfogadtattott, s annak külön kinyomatása s az összes hazai szocialdemokrata helyi pártokkal közöltetmi határozattott.

Ez után szótöbbséggel döntött el s mondatott ki határozattal az, hogy a pártvezetőség székhelye nem Budapest (mint eddig), hanem Temesvár lesz.

A pártvezetőség és ellenőrző bizottság tagjaiul bevalasztattak egyhangulag és pedig:

Pártvezetőkül: Paul Vilmos, Blum Róbert, Murat Lipót, Gábriel József és Strausz János.

Ellenőrző bizottságba: Sárosi Lipót, Kriszt János, Stoffel Fde, Terstyánszky Antal és Smidt János (mindnyájan temesvári párttagok).

Az ülés következő tárgyának, a „május elseje megünneplésének” jelentőségét s nagyfontosságát s mint olyat, mely az agitáció egyik leghálásabb, legalkalmasabb tárgya s melyet szakadatlanul fel kell tartani a szocialdemokracia fejlődésének érdekében, — lelkesítő és magyarázó beszédekben fejtegették Farkas Károly (budapesti), Gion János (budapesti) és Honek Károly (lugosi) s Farkas indítványa folytán kimondattott egyhangulag a következő határozat:

„A nyolcórás munkanap melletti tüntetés gyanánt és valamennyi ország szocialista munkásai közös akaratának nyilvánítására, mely a társadalmi átalakításra irányul az osztálykülönbségek megszüntetése végett, — minden év májusának elseje ünnepelendő.

Május elsejének munkaszünet általi ünnepelése keresztülvézendő az országban mindenütt, a hol ezt a körülmények általában, különösen szilárd szervezetek a munkások megkározítása nélkül lehetővé teszik.”

Következett a napi rend utolsó tárgya, a „párt-sajtó,” mely aztán a legnagyobb érdeklődést támasztotta; e tárgyan beszélték: Poór, Kittl, Schrodt, Rosenberg, Paul, Pap, Forgács, Farkas, Terstyánszky és Engelman. Ez utóbbi azonban a parlamentáris eljárással össze nem egyeztethető szövevényesség hangján nagyon is a személyeskedés posványába lépett, mi az aradkerületi párt különállva álló részének hangos, megcáfoló s visszautasító közbeszólásaira adott okot, mi nagyon természetesen a gyűlés értékéből s tekintélyéből nagyon sokat levont. Végre is a következő határozat hozattott:

„Pártlapot alapítani szabad: ha 1. ez oly sokoldalról érzett szükségé vált, hogy az új lap fennállhatása biztosítottnak látszik és 2. ha az ehez szükséges szellemi és üzleti erők megvannak. Új lapok alapításához ezenkívül a pártképviselet, illetőleg a pártgyűlés beleegyezése szükséges. Oly lapok, melyeket a pártgyűlés nem ismer el, a párt részéről segélyben nem részesítendők.”

Ezzel egyidejűleg elhatározattott, hogy a párt magyar lapja a Budapesten megjelenő „Munkás” marad, továbbá hogy a párt „Der Arbeiter” című német lapjának beszüntetésével a párt német lapja a „Volkswille” lesz, előbbi Budapesten, utóbbi Temesvárott jelenik meg hetenként egyszer.

Végül Horváth Antal (budapesti) indítványára a párt címe következőleg határozattott megváltoztatni s illetve megállapítani: „magyarországi szocialdemokrata munkás párt.” Ezzel a napi rend ki lévén merítve, Poór I. Árpád tartott befejezésül szocialdemokratikus irányú s szellemű beszédet, melynek élénk megéljenzése után a rendkívüli gyűlés bezárattott.

Az ülés folyama alatt közben-közben felolvastattak a vidéki elvtársak üdvözlő táviratait, melyek Nagy-Becskerek, Temesvár, Ujvidék, Budapest, Uj-Pest és Budáról érkeztek.

Ugyancsak a pártgyűlés folyama alatt szóba hozattak, még pedig nem eléggé kárhoztatható személyeskedéssel, az aradi szocialdemokrata pártban beállott bomlás és ennek okai, minek megszüntetése céljából egy működését azonnal megkezdő békéltető bizottság küldetett ki, de ennek a kívánt siker elérésére törekvő kísérlete — az egyik pártfőredék vezetőjének, Schrodtnak megbotránkoztató közbelépése s magaviselete folytán — eredménytelen maradt.

Molnár Lajos.

EGYHÁZI ÉLET.

Az egyházpolitikai törvényjavaslatok hiánya.*

Egyik nagy napilapunkban olvastam az igazságügyi bizottság egy tagjának — a polgári házasság tárgyalása alkalmával tett azon nyilatkozatát, hogy senki sem hozott fel olyasmit, mi a javaslatot hiányos színben tüntetné fel. Pedig volt ott felhozva olyasmi. Csakhogy ezen hiányon könnyedén átsurrant a bizottság, holott pedig annak figyelemre méltatását a szabadelvűség és méltányosság szintén megkívánja.

Midőn 1848-ban az urbériség eltöröltetett, ki mondatott az is, hogy a földesurak kárpóttatni fognak. És úgy lön.

Midőn később a szőlő-dézsma megszüntetett, egyszersmind a dézsma váltság is elhatározattott és az illetők teljes kárpóttást nyertek.

Legközelebb, midőn a regale eltörlését kimondták, ezért is váltságot kaptak az illető tulajdonosok. Miért? Mert mindezeket a méltányosság úgy kívánta.

A most beadott törvények életbe léptetése a lelkési jövedelmet csökkenti. De ennek helyre pótlásáról még eddig semmi szó.² Legfőleg annyi böngésztem itt-ott a lapokból, hogy ezt az áldozatot a lelkészek a hazai oltárra meghozhatják. Persze, hogy meghozhatják. Meg is hoznak e szent célra nagyobb is, ha a szükség úgy kívánja.

De legyen szabad kérdezni: midőn az állam tisztviselői, a tanárok — még a felekezeti is — fizetés-emelésben részesülnek; midőn a falusi jegyzők és tanítók jobb ellátásáról gondoskodva van (minek csak örülni lehet), csupán a lelkészek legyenek oly mostoha gyermekei a hazának, kiknek jövedelméből nem csak az egyháztagok csipkednek időnként, a mit tűnőik kell, sőt még a kormány se látszik jelt adni az új törekvésnek, hogy az új törvényjavaslatok által megcsökkentett lelkési — és csakis lelkési — jövedelmek helyre póttatassanak? Már hogy ezt, t. i. a lelkészek jövedelmének megcsökkentését, szintén a szabadelvűség hozna magával, mondani nem lehet. Mert nem kevesen vannak, kivált az ev. ref. családok lelkészek között, kik ezt a csonkítást nagyon megérik. Nem is mondható kicsiségnek ez a csonkulás. Ezeket, sőt százazreket fog ez tenni minden felekezeti lelkészek karát felszámítva. Ezt a csonkítást az optimisták nem látják, pedig nem látni lehetetlen. Mondogatták, hogy a lelkészeknek kell hűben a vallásos érületet ápolni és fentartani s így azok a polgári házasság behozatala után is igénybe fogják venni a lelkészt: de bármennyire hangoztassák is némelyek a magyar nép hűségét s konzervatív jellemét, oly ritkák lesznek a lelkési esetek, mint a predikációs temetések³ (nálam 1—2%). Mert hát miért fizessen a lelkészeknek, mikor a nélkül — így gondolkoznak sokan — meglehet? Melynélfogva — a nélkül, hogy a törvényben kimondatnék, mert azt kimondani a polgári házasságnál nem is lehet — a házasságok mostani vallásos színezetét én megtartandónak vélem — épen a magyar nép hűségénél fogva. Miképen? erről alább.

A felekezetenkülsőség által okozandó anyagi veszteséget oly csekélynek tartom, hogy arról szólni is alig érdemes. Mert bár olvastam, hogy Berlinben nem kevés százalékot tesz a kereszteletlenek száma, az ilyenek miatt nekünk reformátusoknak nem igen lehet nyugtalankodnunk. Hiszen talán egy felekezet tagjait sem nyomja ennyi teher, mint a reformátusokat. Mégis mily kicsiny a kitérték száma. Míg az áttérték jóval nagyobb. Például a tiszántúli — 915 ezer református lelket számláló — egyb. kerületben 1892-ben kitért 48, hozzánk tért pedig 179.⁴ Hanem más tekintetben még se tartom helyesnek a felekezet-nélkülsőség megengedését. Ugy látszik a vallásügyi miniszter sem rokonszenvezik ezzel, a mennyiben bírsággal — az iskolák részére fizetendővel — kívánja terhelni a felekezet-nélkülieket, a mely bírsággal ugyan legkevésbé sem fog a netaláni kitérések által megcsappanó lelkési jövedelem helyreállani. A „Prot. egyházi lapban” olvastam egy cikkezőnek a felekezet-nélkülsőség, mint a szabadelvűség követelménye melletti károsodását, a ki azonban szükségesnek tartja, „hogy résen legyenek az illetők és gondolkozzanak a lehető visszaélések megelőzésére kellő garanciákról is.” — És itt helyén látom elmondani, miért nem tartom én a felekezet-nélkülséget, az én szabadelvűségemmel összeegyezőnek

* Kiadjuk e cikket, mint a prot. lelkési kar köréből jövő érdekes fel-fogást változatlanul.

² Az igen tisztelt cikkező ur itt magán- és közjogi természeti igényeket téveszt össze, ennyiben például nem egészen találók. A lelkészek eddig sem a keresztelésért, hanem az azu bevezetéséért és kiadványokért kaptak jövedelmet, melyeket, mint az állam közfunkcionáriusai teljesítettek (L. Büntetőtörv. 397. §.) De a polit. eszély és célszerűség sürögősen követeli, hogy a legintelligensabb és legrosszabbul fizetett osztályok egyike, a társadalmi életre oly fontos lelkési kar, elvesztett jövedelmeiért kárpóttás nélkül ne maradjon.

³ A cikkírő ur nem igen ismeri a német statisztika tanulságait, hol az 1876-iki Civilstangreszt behozatala után közvetlenül 75%-ra súlyosodtak ugyan le az egyháziilag megáldott házasságok, de aztán 90%-on jóval felül emelkedtek.

⁴ Ez az előbbi állításnak ellentmond.

Felelet: azért, mert ezt veszélyesnek vélem úgy magokra a felekezet-nélküliekre, mint a hazára nevezve.

Ugy hiszem mindenki elismeri, azon tapasztalati s történelmi igazságot, hogy Krisztus vallása, fenállása óta anyagi, szellemi és erkölcsi tekintetben legtöbbet tett egy-egy ország, mint egész országok jólétének előmozdítására. — Ezen vallás igazságait s parancsait a gyermekek tanulják és pedig tanulják szüleiktől, tanulják az iskolában egész az ismételő iskola elvégzéseig s felnőtt korukban tanulják a templomokban s ez által ezen vallás az illetőknek, mintegy vérévé válik s benne az élet nehéz körülményei között megnyugvást, vigasztalást talál. Arany szerint:

Mert szegénynek drága kincs a hit,
Tünni és remélni megtanít,
S neki míg a sír rá nem lehel,
Mindig tünni és remélni kell

De hol tanulnak vallást a felekezet nélküliek? Szüleiktől? Hiszen ezek, ha kellő műveltség híjjával vannak a vallásukat — ha van — nem fogják gyermekeikkel megértetni tudni. — Iskolákban? Hiszen innen, mikor vallás tanításra kerül a sor, távoznok kell. Templomokban? Hiszen ezeknek templomaik nincsenek. Fel nőnek hat valóságos ösmeret nélkül, s boldogtalanok lesznek egész életükben: s hol az egységes boldogtalanok, boldogtalan ott az egységesből összealkotott család is. Az ilyeneket nem az isteni s emberi szeretet, hanem csak a büntetéstől félelem fogja kötelességeik teljesítésére serkenteni. A polgári törvények §§-ai pedig nagyon gyengék arra, hogy a büntöl visszatartsanak s erényre serkentessenek. A honnan ama nagy törvényhozó, Mózes a zsidó népnek általa kiadott törvényeket szükségesnek tartotta Istenről származottnak s így isteni tekintéllyel bírónak nyilvánítani. A ker. vallás boldogító ereje is vajjon nem annak hívébenes gyökereik-e, hogy Istenről származott? Epen ezért — miután Európánk eddig ker. földrészt volt, nagy részben nekünk lelkésznek s világiaknak oda kell hatunk, hogy keresztény maradjon továbbra is? nekünk lelkésznek s világiaknak nem lehet közönyösen nézünk azt, hogy szaporodik a felekezet-nélküliek száma; nekünk lelkésznek s világiaknak Krisztus mellett kell nyilatkoznunk, ki így szól: „A ki velem nincs, ellenem van az:” nekünk lelkésznek s világiaknak nem lehet soha felednünk, hogy a mi érdekében áll ker. vallásunknak, érdekében áll hazánkban is és megfoditva. Tehát, ha megengedi is a törvényhozás a felekezet-nélkülieket, nekünk magyar hazafiaknak nem lehet közönyöseknek lennünk arra nézve, vajjon tagja-e valaki, valamely vallásfelekezetnek — vagy sem? Nem lehet figyelmen kívül hagynunk, hogy a gyermekek vallásos nevelése éppen oly fontos a hazára nézve, mint azoknak iskolázatása. Minélfogva ha a törvény megköveteli a gyermekek iskoláztatását, kell, hogy megkövetelje a gyermekek vallásos erkölcsi nevelését is.

Azon veszteségről kell már emlékezni, mely az anyakönyvvezetési rendszer által a lelkésznek okozatik. Ez kétféle: egyik a keresztelési, másik az anyakönyvi kiadványokért járó díj elmaradása. Meg kell szünni a kereszteléskor fizetni szokott díjnak azért, mert ez tulajdonképen nem a keresztelésért, hanem a kisdédnek anyakönyvbe jegyzéséért jár, mint ezt sok lelkési díjleveg bizonyítja, a keresztesség kiszolgáltatása díj nélkül történik. — Az anyakönyvi kivonatokért járó díj megszűnésére nézve a vallásügyi miniszter az azzal vizsgáltja a lelkészeket, hogy még sokáig a lelkészek lesznek hivatva az anyakönyvi kivonatok kiadására.

Legyen szabad erre megjegyeznem: hogy lesznek esetek, mindjárt az új anyakönyvvezetés bejövetele után, midőn a kivonatokat nem a lelkészek, hanem az új anyakönyvvezetők fogják kiadni. Péld. Egy házaspár polgári uton egybekel. Egybekelésük beiratik az új rend szerinti anyakönyvbe. Csakhamar meghal az egyik fél. Az özvegyt meg bizonyítani kell anyakönyvi kivonattal. — Egy másik házaspár 4—5 havi együttlét után válnak apart. A megkezdődő válóperben esketési bizonylatra van szükség. Ki adja ki mind két esetben az anyakönyvi kivonatot? Felelet: nem a lelkész, hanem az új anyakönyvvezető. A lelkész tehát ez esetekben jövedelem-csonkulást szenved.

Im már, miután azt kívánja mind a természeti, mind a polgári törvény, hogy a ki valakinek kárt tesz, ezt térítse meg; miután ezen elv tartatik szem előtt hazánkban a kisajátításoknál is, melyek közérdekből történnek — méltányos kívánság az, hogy a lelkészek részére is az új törvények életbe léptetése által okozott kár térítessék meg. Csak az a kérdés van tehát hátra, mennyit tehet a megtérítendő kár összege? Hát ezt pontosan kiszámítani azért nem lehet, mert nem tudható az, hányan veszik, vagy nem veszik igénybe polgári házasságoknál a lelkési szolgálatot. Legelőszérőbb tehát, ha a kormány fizeteti az esketésért, keresztelésért s anyakönyvi kiadványokért járó díjakat az illetőkkel. Milyen? Azt maga a kormány fogja tudni legjobban. Azonban megeshetik ez oly módon, hogy például a kisdéd anyakönyvvezése alkalmával fizetne a szülőkkel 50 kral többet, mint különben kellene fizetniük s ebből kitalik a lelkészek — úgy nevezett keresztelési — stólaja. Egybekeléskor fizetne 2 frttal többet, ebből kitalik az esketési stóla; az anyakönyvi kivonatokra pedig az eddigi 50 kros bélyeg helyett tétetne 1 frt 50 krost; a családí értesítőkre, miket eddig katona ügyben a lelkészek 2 frttól, bélyeg nélkül adtak ki, tétetne 2 frtos bélyeget s ezekből kitalik az anyakönyvi kiadások kárterítése. Ily módon a tisztántuli református egyház kerületben a mult 1892-ik évt-én volt 41071 születésért bevenne 20535 frtot; 8413 esketésért; 16826; s anyakönyvi kiadványokért 16.294 frtot; összesen 55625 frtot s ennyit kellene a lelkészek kárpótlásáért a tisztántuli

¹ Alig szükséges említenünk, hogy magunk és lapunk a felekezet-nélküliek megengedését a lelkiismereti szabadság követelésnek tartjuk. Magunkra más hitet octroyálni nem engedni, másokra lelkiismeretok ellenére valamely hitet, vagy annak látszatát octroyálni; ez nem oszto igazság.
² De ezt nem külső szabályok alakí kényserével, hanem a krisztusi hit- és erkölcsön belső igazságával kell elérni. A pápaság a protestantizmust ép oly veszedelemnek tartotta, mint most némelyek a felekezet-nélkülieket, erőszakot, máglyát, inkvizíciót alkalmazott s volt-e képes cél érni?
³ Mivel az állam is fog szedni díjakat, a kettős díjtételek a szegény népet nagyon terhelnék, a vadházasságokat szaporítják, s ez épen nem alkalmas mód a kárpótlás helyes elvén keresztülvételére.

ref. egyházkerületben kiadni. A lelkésznek természetesen tiltva lenne a keresztelésért, esketésért s anyakönyvi kiadványokért díjat követelni. És ezen az egyházi törvényjavaslatban létező hiány elhárításáról való gondoskodással el lenne érve az 1., hogy az illetők az eddiginél nagyobb terhet alig viseljenek. 2., a polgári házasságok ezentul is vallásos színezetűek maradnának s emélfogva 3., sokaknál az új törvények iránti ellenszenv megváltoznék.
E. K. ev. ref. lelkész.

TANÜGY.

A prot. középiskolák létkérdéséhez.*

Tisztelet az ősi jogoknak, privilégiumoknak. Köztük is főképp azoknak, melyek hosszú időn át az egyházi életet támogatták, erősítették. Ertem a felekezeti iskolák állását, autonómikus fentartását biztosító jogokat. Szükség volt rájuk. Az előrelátó mult okosan is használta őket. Sok apró központot teremtett, hogy egy-egy vidéknek intelligenciát, az egyháznak hűségű, buzgó tagokat neveljenek. Valóságos végvárrakká váltak, melyeken megtört az erőszak. Volt is áldásuk bőven. Majd minden autonóm iskolának, egyháznak megvan a maga „aranykönyve”. Az önzetlen adakozók neveit őrzik a késő nemzedéknek. Mert azokban az apró központokban nemcsak lelkesedést, szent hevülést tanítottak. A hogy Széchenyi mondta: tenni, hatni, áldozni tanult bennük az ifjúság. Megtanulja ezt most is. Hanem hiányzik hozzá a nervus rerum gerendarum. Ebből pedig az következik, hogy az autonóm egyházak és iskolák nem számíthatnak többé arra a főtényezőre, mely a multban állandó rovata volt számadaskönyveinknek; az önkéntes adakozások oly mértékére, minő hajdan azokat a tiszteletreméltó központokat teremtette, — erre is, arra is új viszonyokat alkotott. Csak rendkívüli célok és rendkívüli eszmék nyitják meg manapság az adakozás pénztárát. Teszem a debreceni egyetem. Sajnos. — aránylag kevesen tehetik.

Ha tehát a multak búbajos szeszere nem számíthat többé az autonómia s ha — mint az államsegély kérése, emelése ügyében benyújtott folyamodások teméntelen száma, a tanáravandorlás és hiány a szomorú bizonyosságai — a maga erejéből képtelen a napról napra fokozódó igényeknek megfelelni: úgy másutt kell a bajok gyökeres orvosságát megkeresni.

Hol?... Az autonóm középiskolák számának csökkentésében, szorosabb központosításában. A jog önmagában meg nem szűnik, a kiváltságot az autonómia el nem vesztheti csak a miatt, hogy a körülmények folytán betű szerint nem használhatja őket.

A nagy emlékü Greguss Ágost jóslata pedig immár szörül-szóra teljesül. A közoktatás viszonyok sokszor nélkülünk és ellenünk teljesen megváltoztak; kényünk-kedvünk szerint többé nem dirigálhatjuk őket. Szóval az amabilis confusio-nak örökre vége. A közoktatás azért viseli ezt a jellemző nevet, mivel a köz-nek, az egésznek nevel, nem csupán a szűkebb körű felekezetnek. S ez a közoktatás vaskövetkezésséggel ront neki a mohos, repkényes bástyáknak, melyeket egyes vidékek partikuláris érdekei emeltek; feltélenykedés, sokszor alapos bizalmatlankodás tatarozgattak.

Tíz esztendő alatt egészen átalakította tanításrendszerünk. Késztelen, hogy annak a sokat hivatolt felekezeti szellemnek nem előnyére. Mellesleg mondvá: ezt a szellemet a professzor lehelli tanítványába s az ilyen lelkes professzoroknak hála isten még bőveben vannak a protestáns iskolák. De mérhetlenül többet nyert helyette az egységese, nemzeti kultúra s ezzel a magyar állam életképessége. S ez a gyökeres átalakulás csak történelmi multjában, meg a fentartási anyagi természetében hagyta meg középiskoláink belső jellegét. Külsőleg teljesen a magyar nemzetéi lettek — tekintet nélkül a felekezeti szempontokra. A mit a statisztika csalhatatlan adatai bizonyítanak legjobban.

Im az általános kép. A mult iskolaévbén — a közoktatásügyi miniszter jelentése szerint — az ev. reform. középiskolákba járt összesen 6669 tanuló; ebből 64% ev. ref. vallású. Az ág. evang. középiskolában 5576 s ebből 52% ág. evang.; az unitáriusokéba 403 tanuló, köztük 57% unitárius vallású. Az arány tehát nem kedvező. Hátha még az egyes középiskolák statisztikai tábellait nézegetnők sorra!

Az ág. evangélikusok egyik legrégibb, legnagyobb középiskolájában 272 tanuló között 113 ág. evang. 123 izr. vallású; egy másikban 428 tanuló között csak 67 volt ág. evang. 67 kath. és 124 izraelita. Így mehetnénk végig. Legfelebb ott találunk kivételt, hol a vidék önmagában szolgáltatja a protestáns tanulók nagyobb kontingensét. De nagyon kevés az ilyen kivétel.

Hü ábránd tehát, hogy a prot. középiskolák ezentul is azt a célt szolgálhatnák, a miért a mult őket megalkotta. S így a legfőbb argumentum is megdől, mely a meglévő, de a kornak megfelelően tovább nem fejleszthető vagy fenn nem tartható középiskolák megszüntetését, illetőleg más — szerencsésebb viszonyok között — virágozó középiskolákba való olvasztását elle-nezné.

Az egyes városok versenye, a tisztán partikuláris érdekek nem dönthetnek akkor, mikor a létért való küzdelemben az egésznek, az egységnek üdvéről van szó. Számolni a viszonyokkal, megalkodni a körülményekkel: a haladás legfőbb feltétele. Elég idő volt az elmékedésre; a sajnálkozás, részvét, a reménykedés mit sem segítenek, Tenni kell. Erre sarkal a középiskolák lassan, de biztosan közelgő egységesítése. Ez a modern kor legjózanabb követelése. De terhe alatt le kell roskadnia azoknak az iskolafentartóknak, a kiket készületlenül talál.

¹ Ezen számításból kitűnik, hogy 15 millió lélek után mennyit tenne az egész kárterítési összeg. (7-8 százezer forint.)
² Ez érdekes cikk felfogásától a részletekben több helyütt eltérünk, de az alappondolatot kiváló fontosságúnak tartjuk, bár hogy megvalósítása mily nehéz, eléggé bizonyíthatja Miskolc, Gyöngyös és Bonyhád példája.
Szerk.

Azokkal a primitív szertárakkal, tanító eszközökkel, lelkes de kicsiny és hiányos tanár-karokkal, melyekkel a legtöbb középiskolánk — valljuk meg az igazat — csak tengődik; ezt az új korszakot bevárunk legalább is könnyelműség. Nagy multu, gazdag alapítványokkal dotált, jól felszerelt középiskolák győzelmesen állják meg a versenyt. Mindössze is kevés a számuk. Az apróbbakból tehát két-három ilyen erős várt alkotni, a legsürgősebb feladat. Különbön elsöpri őket az áradat. A legtöbb ily kisebb középiskola a tandíjra, tehát a tanulószámán építi egy-egy évi működését.

A tanulók nagy része, kénytelen-kelletlen oda tódul, hol az állam követelte tanulmányokban nyerhet teljes képzést és szerezhet kifogástalan kvalifikációt. E szerint csak a helybeliek maradnak meg állandóan. A vagyonos szülők — a saját érdekükben — még ezeknek egy részét is elfogják vinni az állami középiskolákban. Természetes. Az elnéptelenedés, a kisebb középiskolák e réme lesz megölője az apróbb prot. intézeteknek. Mert azt még sem várhatjuk, hogy az állam valamennyit emelje fel a nyomorúságból, akárhogyan tudjuk is, hogy az állam, a haza érdekeit szolgálják egyenkint és együttvéve. Ha pedig mind átvénné — ügyis megszűnnének a prot. felekezeti szempontból.

A helyi fundációk célja megmarad a jövőre is. Felhasználásuk módja változik csak meg. Ennek nem lehet józan akadály.

S a prot. középiskolák összpontosítása révén megerősült tanárkarok nem lesznek kénytelenek mindig — pirulva — ugyanazon meddő kifogásokhoz folyamodni, — melyekkel itt is, ott is, de legtöbb helyen elnézésre kapacitálják a kormány biztosait, a főigazgatókat.

A földrajzi viszonyok tekintetbe vételével könnyű volna a rendezés. Az állam segedelme — a jól felfogott kulturális érdekek folytán el nem maradna. Szóval az apróbb prot. középiskoláink összpontosítását sürgeti minden körülmény, minden argumentum.

„Tett halála az okoskodás!” Tenniünk kell tehát — de minél előbb.

Dr. Bakonyi Lajos.
(Dr. Serédi P. Lajos.)

POLITIKAI SZEMLE.

Belföld.

A ref. zsinati határozatok megerősítése. A református zsinat határozatait a király megerősítette és jóváhagyta. Az erről szóló kézirat, a melyet a hivatalos lap közöl, így szól:

A magyarországi evangélikus reformált egyháznak legfelsőbb királyi engedelmünkkel 1891. évi december 5-én és folytatólag 1893. évi szeptember 14-én és következő napjain Budapesten fő- és székvárosunkban tartott országos zsinata által alkotott, vallás- és közoktatásügyi miniszterünk utján legfelsőbb jóváhagyásunk és királyi megerősítésünk alá hódolattal felterjesztett jelen egyházi törvényét ezennel jóváhagyjuk és megerősítjük. Kelt Bécsben, 1893. évi december hó 29-én, Ferenc József, s. k. Csáky Albin gr., s. k.

Tibád Antalnak kilépését a szabadelvű pártból, mult számunkban röviden jeleztük. Mivel úgy látszik az őt követők számából, hogy e tette a kormánypárt ama töredékének, mely a kath. pápaság iránti deferenciából ellensége az egyházpolitikai reformoknak, nyitányul szolgált a régóta hűségesen követett pártzászló odahagyására, vissza kell reá térnünk. Nem a kormánypárt nyereségi, vagy veszteségi számláját akarjuk itt összeállítani, mert ettől felment az a körülmény, hogy pártlap nem vagyunk s higgadtan, tárgyilagosan szemléltetjük a pártélet jelenségeit. Hanem vizsgáljuk Tibád ur kilépését a politika következetesség, igazolhatóság és a szóbanforgó reformok szempontjából. A reformokat e tüntető, nagy zajjal hirdett s a kormánynyal, vagy a reformokkal, vagy mindkettővel ellenséges sajtó által ugyancsak felfújt jelentőségű kilépések veszélyeztetni nem fogják. Avatott körök számítása szerint, a horvát képviselők elhagyása után 240 szavazat lesz a javaslatok mellett, 130 ellene. Hanem a politikai következetesség szempontjából csakugyan nem látjuk igazolva Tibád ur kilépését, sőt súlyos váddal illeti önmagát. Nem azt vetjük szemére, hogy már több, mint egy éve ismeri a Wekerle-kabinet programját s hogy ha becsülte úgy ezt a Wekerlét, a hogy állítja, föl kellett tennie róla, hogy különösen 1894. évi januári beszéde után az egyházpolitikai javaslatoktól tágtíni nem fog s hogy ha mindazt tartja a reform időbeli célszerűségéről, a mit most nyilatkozatában elmond, már akkor ki kellett volna lépnie; hanem szemére vetjük nyilatkozatának e helyét: „... hiba volt, hogy a kérdésnek (az egyházpolitikai reformkérdésnek) rohamos előterbe állításához — a Szapáry Gyula gróf megbuktatását figyelmen kívül hagyva — azon tekintet szolgálatáta a kiinduláspontot, hogy egy teljesen szürkére kopott kormányzati rendszer, mely 1889 óta élni nem tud és meghalni nem mer, még egyszer (remélem, hogy ez uttal utoljára) káprázatos görögützes világlátásba állíthatassék a nemzet elé.” Ha ez áll, kérdjük, 4 hosszú év óta mért jutott most eszébe ily görögützes kivonulást rendezni abból a szürkére kopott kormányrendszerből? Látjuk mi az igazi okot, mely őt a szabadelvű pártból kiviszi, de ez az ok is merőben téves felfogásan nyugszik s a történelmi igazságot tiporja sárba. Tibád ultrakatholikus felfogása miatt válik meg eddigi pártjától. Világosan mutatja ezt az, hogy ő a Pap Gábor püspök komáromi beszédéből — „a komáromi konfesszionális türelmetlenség talajából” — látja kicsirázni az összes egyházpolitikai javaslatokat s azok keresztülvitelét az ő szemében nem a szabadelvű kerkövetelmények megvalósulását, hanem az egységese magyar nemzeti állam erősödését, hanem a fakó kormányrendszer tatarozgatásán felül még „a protestantizmus győzelmét jelentené a katholicizmus felett.” Hic Rhodus, hic salta! Ezért nem kellene az egyházpolitikai javaslatok a Tibád-féle szabadelvűségnek. De azért ő is igéri görögützzel, lampionnal, hogy azokat a napirendről le venni nem lehet, s megoldásoknak teljesen szabadelvűnek kell lenni.

No azt hiszem, attól a fokozott szabadelvűségtől kicsordulna a könnye azoknak a türelmetlen protestánsoknak, recepcióban utazó zsidóknak, istentelen szabaddkőműveseknek, de tényleg az elnyomott kilenc millió katolikus szabadelvű részének is. Hát a Pap Gábor beszédét nem a kath. klérus törvénysértései s alkotmányellenes harcmodora szülték? Hát nem volt abban a beszédben mindaz éles elmével előre látva, a mi azóta bekövetkezett? Nem nyert-e Pap Gábor aggodó nyugtalansága teljes igazolást? S nincs Tibádnak egyetlen szava sem a kath. klérus fanatizáló, a durva, éretlen tömeget mozgósító kereszties hadjárata ellen. Valóban a farkas és bárány elválhatatlan meséje jut itt eszünkbe s azt mondjuk rá: „Nehéz az ilyenről szatírát nem írni.” Annyi bizonyos, hogy ilyen szabadelvűségből nem kérünk.

Tibádón kívül újabbán kiléptek a szabadelvű pártból: Bornemisza Lajos, kinek hitelveivel ellenkezik az egyházpólitikai reform, Antunovics József hasonló okból, Battyhány Tivadar gróf, Pongrácz Károly gróf, Széchenyi Tivadar gróf, Kammerer Ernő, Ragályi Lajos, Förster Ottó, Kubinyi Árpád, László Mihály, Franciscs Norbert, Győr kath. papképviselője letette mandátumát. Tehát mondhatni kivétel nélkül arisztokrata és ismert kath. szellemű képviselők.

A polgári házasság bizottsági tárgyalása az „Órállo” legközelebbi számának megjelenése óta a 102. §-ig haladt előre. Nevezetesebb mozzanatok a következők: az 56. §-nál betoldták, hogy a házasság sem feltételhez, sem időhöz nem köthető; 61. §-nál, mely a házasságot akkor is semmissé nyilvánítja, ha polgári tisztviselő előtt, de nem annak saját kerületében kötötték, a miniszter kijelentette, hogy hajlandó bővebb megfontolás alá venni, nem volna-e jó e túlságos merev rendelkezés alól kivételeket állapítani meg, a mi szerintünk is több esetben indokolt módját is lehetne ejteni, hogy e miatt visszaélések ne történhessenek; a 67. §-nál, hol az érvénytelenítő okok folytán indítható semmisség pörrel van szó s hol a kir. ügyész is föl van az ilyenek indítására jogosítva, Polónyi ez ellen kifogást emel, s az árvászeki ügyészt óhajtáná megbízni. Annyi bizonyos, hogy nálunk a kir. ügyész hivatköre nagyon egyszólamú, a bünygek terén fejlődött, holott ő általában államügyész, az állam, illetve közérdek képviselője a jogszolgáltatás terén. Epen azért csak helyeselni lehet azt, hogy a házassági törv.-javaslat kezdő lépést tesz e helyes irány felé. Megfelelő biztositékokról természetesen gondoskodni kell. A január 12-iki ülésben Polónyi panaszt emel a miatt, hogy bőségesen áradozó javaslatai kellő méltatásban nem részesülnek s emiatt a szótalanág Briseis sátorába akart bevonulni a haragvó jogász-Achilles. Szilágyi tárgyalatosan válaszolt neki, kijelentvén, hogy bár e hallgatás egyenlő dolog, a miről nem tehetne, de ő semmi elfogadható javaslat elől nem zárkózik el. Veszter Imre, a nemzeti párt e kitűnő, igazán szabadelvű tagja sem látta Polónyi neheztelését indokolva s a haragvó Achilles, a ki bizony eleinte javaslataival inkább akadékoskodott, mint javított, előjött sátorából. A bizottság az érvénytelen házasság megtámadhatóságának határidejét egy évben állapította meg. De az ily házasság is érvényesnek tekintendő mindaddig, míg megtámadási perben érvénytelennek nem nyilvánították. A házasság megszüntetése után is bárki érvényesítheti a házasság érvényességét, vagy érvénytelenségétől függő jogait, ha az jogi érdekében áll. Az érvénytelen házasság jöhízemű személyek joggyűjtemeit tekintve, az érvényes házasság joghatásával bir. A házasság megszűnése módjai: az egyik házastárs halála s illetve holtánnyilvánítása s a házasság bírói felbontása. Veszter Imre e pontnál messziremenő, nagy fontosságú indítványt tesz; hogy a házasság bírói ítélettel, a felek kölcsönös beleegyezése alapján is felbontható legyen. Ehez bizonyos tekintetben Komjáthy is hozzájárul. A bizottság többsége azonban, s maga az igazságügyminiszter is leszavazták Vesztert, a házassági javaslathoz idevonatkozó részében, mely lényegében nem egyéb, mint a kath. egyház elvi álláspontjának tett engedmény, melyet a hűtlen elhagyásról szóló 98. §. a) pontjával nagyon könnyű szerrel meg lehet kerülni. Magunk sem vagyunk barátai annak, hogy pusztán kölcsönös beleegyezés alapján a házasság felbontható legyen; hanem fenntartandónak véljük a József-féle házassági páternus válási okát: az *engesztelhetlen gyűlölséget*, de hogy ez könnyelműen ne használtsassék, semmi kifogásunk az ellen, hogy a bíróság 1-2 évi megdondolási határidőt szabhasson a valóni akvó feleknek. Ez teljes biztositék a könnyelmű válások ellen; hol a ver, a lobogó szenvedély dolgozik. — 1-2 év alatt leül, hol áthidalhatlanná vált az úr a belső közösségre lépett felek közt, ott már semmi emberi találatkonyság nem segít. *Az ilyenek szétválását a gyermekek érdeke, a házasság etikai jellege immorális viszonyok megakadályozása, — szóval minden érdek követeli.* E rovatban nincs terünk a bővebb fejtegetésre. Igyekezünk rá másutt visszatérni. A 97. §. szerint a házasság felbontását kérheti az a házastárs, kinek házastársa házasságtörést, vagy természetelleni fajtalanságot követ el, avagy tudja, hogy házassága még fennáll, új házasságot köt. A 98. §. szerint „a házasság felbontását kérheti az a fél, kit házastársa hűtlenül elhagyott.” Hűtlenül elhagyás csak akkor forog fenn:

a) ha a házassági életközösséget szándékosan és jogos ok nélkül megbontó házastárs bírói határozattal az életközösség visszaállítására lett kötelezve és e határozatnak egy év alatt igazolatlanul eleget nem tesz;

b) ha a hűtlenül elhagyó házastárs, kinek tartózkodási helye ismeretlen és legalább egy év óta hirtelen, az életközösségnek egy év alatt leendő visszaállítására bírói hirdetmény útján siker nélkül hivatott fel.

99. §. „A házasság felbontását kérheti az a házastárs, kinek házastársa élete ellen tört, vagy kit házastársa testi épségét vagy egészségét veszélyeztető módon szándékosan súlyosan bántalmazott.”

Szilágyi miniszter felvilágosításai után a §. változatlanul elfogadtattott.

100. §. „A házasság felbontását kérheti az a házastárs, kinek házastársát büntett miatt a házasság megkötése után jogerejűleg halálra vagy legalább öt évi fegyházra vagy börtönre ítélték.”

A bizottság elfogadta a §-t a „büntett miatt” szavaknak, mint feleslegesnek kihagyásával.

101. §. „A házasság felbontásának az előző §. alapján nincs helye, ha a házastárs a büntetést a házasság megkötése előtt követte el és erről a házastársnak a házasság megkötésekor tudomása volt.”

Erdő-Horvati. (Saját tudósításunk.) Az a hír, hogy az itteni kath. lakosság a fópásztori levél kihirdetése és kommentálása folytán nagyon fel volna izgatva, nem felel meg a valóságnak. A függő állásban levő, tót nyelvű hutai lakosságból 147 irta alá a kérvényt. A görög kath. vallásuk között vannak politikai okokból fanatikusabbak, sőt olyan is akad, a ki titokban panszláv eszmék követője s hirdetője.

A közigazgatási biráskodás bizottsági tárgyalása előkelő, igazán tárgyalagos színvonalon mozog. Sem a bizottság kormánypárti tagjainál nem találjuk föl a netán téves intézkedések minden áron fenntartására s igazolásra irányuló szándékot, sem az ellenzéki lapok nagyobb részénél az okvetlenkedő ellenzékieskedést. Sok igaz van *Bekics* Gusztávnak, midőn azt mondja, hogy ez az első komoly kísérlet a magyar birodalmi eszme kifejezésére s ezt a törekvést Horvát-Szlavonországgal szemben okvetlenül érvényesíteni kell. De nincs igaz a kormány, midőn azt mondja, hogy a magasabb állami s nemzeti érdekekben nem ültetné a bíróságot a kormány nyakára. A jognak mindenkor a kormány nyakán kell ülnie. Nincs rosszabb, demoralizálóbb, mint a leplezett abszolutizmus. *Tisza* István szerint a bizottság a közigazgatás jelen szervezetlen állapotában csak félmunkát végez. Bizony, a közigazgatás szervezését már előbb kellett volna keresztülvinni s akkor mást egész munkát végezhettünk. A javaslatban tervezett hatáskört illetőleg részben megszorítást, részben kiterjesztést indítványoz, — szerintünk csak kiterjesztésről lehet szó. Egészen csatlakozunk *Chorin* Ferenc amaz álláspontjához, hogy a javaslat a jogsérelmek orvoslásánál ne csak a tételes törvényt és rendeletet, hanem a szokásjogot is ismerje el. *Hiszen a magyar köz- és magánjog, különösen a közigazgatás terén mozdó jog, első sorban és túlságosan részben szokásjog.* Abban is igaz van, midőn a belügyminiszternek a közigazg. bíróság döntvé nyere nézve kifogásolást nem akar engedélyezni s nem bizná ily érdekelt faktorra, mely ügyek intéztesse nek hármas, melyek ötös tanácsban. *Műlek* Lajos is megszívlelendő kifogásokat emel a főispán, polgármester és alispán ellen. *Tomesányi* László különösen a főispán ellen táplál aggodalmakat. *Földváry* Miklósnak még az önkormányzati elemek bevonását illetőleg is vannak aggodalmái. *Isselkutz* Viktor a hatáskör taxatív megállapítása ellen kel ki és a fegyelmi ügyeket is be akarja venni a bíróság hatáskörébe, *Terényi* Lajos az első bíróság összeállítását nem helyesli. *Lits* Gyulának is ez ellen, különösen a főispán közreműködése ellen vannak aggodalmái. *Holló* Lajos elvtársai kifogásaiban osztozik, de általánoságban elfogadja a javaslatot, hanem az első bíróság szervezetét függőben óhajtáná tartani. *Andrássy* Gyula gróf államtitkár beszéde a javaslat intézkedéseit és a főispánokat védi, kiket általában, mint igen független férfiakat s a magyar állam igaz képviselőit ismer. A szokásjog felvételétől az állami érdekeket félti. *Gyurkovits* György a társországok érdekei szempontjából sorolja föl nehézségeit. *Hieronymi* belügyminiszter első sorban Gyurkovitsot nyugtatja meg, aztán ki akarja mutatni, hogy a hatáskört nálunk túlságosan, különösen egész odáig, mint Angliában van; hogy mindent a bíró elé lehessen vinni, kiterjeszteni nem lehet. A döntvények tekintetében a kormány csak azt akarja, hogy azok teljes tanácsban legyenek megállapítva. Védi az első bíróság javaslatbeli összeállítását. Ezzel az általános tárgyalást befejezték. Jan. 16-án kezdődik a részletes megvitatás.

Protestánsok és a kath. akció. (Saját tudósításunk) A „Magyar Allam” után a „Budapesti hírlap” is közölte „Protestánsok csatlakozása a kath. akcióhoz” jelszó alatt, hogy a duna-mócsi ref. egyházból és főkegyházakból 235 református egyén irta alá a kath. nagygyűléshez intézendő kérvényt. A mint előre sejtettük, ez ily alakban pusztán mistifikáció. Rögtön az illetékes helyre fordultunk táviratilag a nyert részletes válasz értelmében a duna-mócsi plebános három eszközhöz nyúlt a reformátusok lépre vezetésére: a szelid türelmesség, az ő erkölcsi kényszerítettetésének ürügye alatt még az ottani ref. lelkész is fel akarta használni eszközü, ki azonban ezt kereken visszautasította, sőt szószékből is fölvilágosította hieit e visszaélések tekintetében; másik esköz volt az a csábítás, hogy utólag a ref. lelkész úr is alá fogja írni a kérvényt, a mi egyszerű fűrfang volt s ezzel a legműveletlenebb elemeket vezette félre, a kiknek fogalmuk sem volt arról, hogy mi az a polgári házasság s mit irnak alá; végül az anyagi élet kényszerét is használta a tisztelt plebános úr, saját református haszonbérleivel, holdanként bérlő zsellérembeivel iratván alá a kérvényt. Mocsos 15 reformát ember irt alá, beleszámitva az iskolás gyerekeket, asszonyokat is, kik papjuk által felvilágosítván, szánják, bánják a mit tettek, mert nem is tudták, mit tesznek. 235 aláírásról szó sincs s az a néhány is nagyobb részt asszonyok, leányok, iskolás gyermekek s oly szegény zsellérek, kik a kenyér miatt cselekedtek. Ezek a protestánsok azok, kik csatlakoztak a nagy kath. akcióhoz. Valeat, quantum valere potest.

Bizonyára ilyen jelentőségű az a hír is, hogy Bodrog-Keresztúron valláskülönbség nélkül csatlakoztak a protestánsok a kath. kérvényhez.

Sárospatakon is gyűjtí a kath. harangozó a házról-házra való aláírásokat, s különös deliciával karmoltatja alá zsellérek, cselédek, iskolás gyermekek politikai fontosságú aláírásait. Hát hiszen már Verbőcy külömbéget tett a „pars major” és „sanior” között; meg aztán ha a szabadelvűek és a protestáns felekezettiekéi váltvetve elkezdenék az aláírások házról-házra gyűjtését, ezt a kétes értékű politikai mitrailleuset használni, bizonyára többre vinnék, mint a legműveletlenebb elemre támaszkodó alsóbb klérusunk.

Nánássy Ödön függetlenségi párti képviselő, szabadelvű álláspontjára való tekintettel, visszautasította némely választóinak azt a kérését, hogy őket a kath. nagygyűlésre vezesse.

A jan. 16-iki katolikus nagygyűlés programja. A jan. 16-iki budapesti katolikus nagygyűlés programja ez: 1. A biboros hercegprimás megnyitó beszéde. 2.

Esterházy Miklós Móric elnök üdvözli a nagygyűlést. 3. Üdvözölő iratok XIII. Leó ő szentségéhez és a király ő felségéhez. 4. Mi a kath. egyház? Előadó Póda Endre soproni kanonok. Hangsúlyozása annak, hogy Isten törvényeinek inkább kell engedelmeskedni, mint az emberieknak. 5. A katolikusok kötelezettségeiről. Előadó Rajner Lajos esztergomi kanonok. 6. Az autonómia kath. felfogás szerint. Előadó Haydin Károly budapesti ügyvéd. 7. A házasság a kath. egyház szempontjából. Előadó Otcoska Károly pozsonyi ügyvéd. 8. A kath. oktatás és nevelés. Előadó ifj. Zichy János gróf. 9. Záró beszéd. Tartja Zichy Nándor gr.

Külföld.

Németország. *Caprivi* kancellár elbocsátását kérte, de a császár nem fogadta el. *Miguel* pénzügyminiszter élesen kelt ki finánciális terve ellenzői ellen. Hír szerint azt mondá, hogy ezzel a birodalmi gyűléssel nem lehet kormányozni. A császár trónbeszéde biztató fog lenni a mezőgazdaság részére. Mezőgazdasági kamarák szervezéséről is van szó. A birodalmi gyűlés elfogadta első és második olvasásban a Spanyolországgal kötött ideiglenes kereskedelmi szerződést s első olvasásban tárgyalta a dohányadó javaslatot. *Reuss* herceg, Németország bécsi követe, visszalép.

A szicíliai, félig meddig szociális forradalmat, melyet a pápa is elítélt, sikerült elfojtani. Az ottani közzgazdasági állapotok megjavítása több munkába fog kerülni. *Defelice* és *Urso* elfogott lelkes egyetértése, szociális forradalom szítása iránt, mind bizonyosabbá válik. A jezsuiták a pápai széknél Olaszországot illetőleg a passzívitas politikája helyett a legmesszemenőbb aktivitást indítványozzák.

Anarkhisták *Drammont* és *Clemenceau* nézete szerint az elnök kegyelmet fog adni *Vaillantnak*. A *barcelona* merénylőket hadi törvényszék elé állítják. *Vaillant* leányát *Uzés* hercegnő fogadja föl s egyszerű munkásnének neveltetti. *Párisban* főbb, szerencsére végzetes következményekkel nem járt robbanás történt; a szerb kormány és az osztrák-magyar monarchia képviselői az *abt-kérdést* véglegesen elintézték és pedig a magyar-osztrák-szerb keresk. szerződés követelményeinek megfelelőleg.

Oroszország. *Pobjedonoszev* a cár államtitkára lett. *Giers* külügyminiszter a szent-András-rendet kapta. Megcáfolták azt a hírt, hogy utódjaként *Mohrenheim* volna kiszemelve, ki nemsokára odahagyja párisi követi állását. A halálos beteg *Gurkó* utódjára nézve, különféle kombinációk vannak.

UJDONSÁGOK.

— **Kossuth** állapotáról a napokban aggasztó hírek terjedtek el, melyekből szerencsére csak annyi volt igaz, hogy a nagy aggyastán megbült, de már labradozó félen van. A Velencében élő magyar szobrász, *Aradi* Zsigmond által fehér márványból készített Kossuth-mellszobor megérkezett Budapestre s mielőtt a nemzeti múzeum szoborcarnokába helyeznék, vasárnaptól kezdve a szabadságharcú ereklyék muzeumában állítják közszemlére.

— **A tavaszi mütárlat**, melyen már kisebb igényű mütárgyak is kiállítottak, april 14 én nyílik meg; míg a most látogatott téli kiállítást f. hó 25-én zárják be.

— **Ferdinánd** bolgár fejedelem neje a napokban örvendetes családi esemény elé néz. Egész Bulgária szorongva várja — trónjának örökösét.

— **A jövő évben Budapestben tartandó** nemzetközi közegészségügyi és demografiai kongressusnak, melynek elnöke *Károlyi* István gróf, végrehajto bizottsági gyűlést tartott az előzetes intézkedések megállapítása végett.

— **Vasvári Kovács Ferenc**, 1848-49. honvéd őrnagy, okleveles tanár, a fővárosi szegényekházában hűnyt el épp akkor, midőn a honvédek menedékházába fölvettek.

— **Jókai jubileumát** a párisi és londoni magyarok is méltó fényvel ünnepelték meg s a legelőkelőbb angol és francia lapok és folyóiratok aradoznak nemcsak Jókai, hanem a magyar nemzet magasztalásától is.

— **Papválasztás Margittán.** A polgárság általános érdeklődés mellett a minap választották meg új papjukat a margittai református egyház hívei. Három jelölt közül Nagy Imre érmihályfalvai segédlelkész került ki győzedelmesen a választásból. Az új lelkész el is foglalta már állását.

— **Pozsonymegye Zavar** községében *Majláth György* grófnőéövót és leányiskolát állított s vezetését apácákra bizta.

— **A vándorcigányok** kényszerű letelepítésének eszméjével foglalkozik *Hieronymi* belügyminiszter s ennek módozatairól *Bajcsy* László kun-ágotai jegyző dolgozott ki javaslatot, melyet *József* főherceg is melegen ajánl.

— **Egyházpólitikai s román nemzetiségi aláírások.** A *Replica* és *Tribuna*-pör alkalmából ezrével gyűltek a szánakozó és bizalmat kifejező aláírások a mártirok megvigasztalására. A kolozsvári főügyesség kiderítette, hogy az „elnyomott” honpolgárok tömeges aláírásai nagyobb részben koholtak s részben az illetők tudta nélkül íródtak a türelmes papirostra. „Tout comme chez les ultramontains.”

— **Nagyszombaton** a vasuti állomáson egy vasuti munkás a tolató gép előtt elesett, a gép elgázolta s a fejét összezúzta, a szerencsétlen azonnal meghalt. Ugyanott nemrégén a cukorgyárba vezető mellékvágányon a répa-szállító kocsi összeütődtek és kettő összetört. Több óvatosság nem ártana.

— **Az állampénztár** kára elkövetett 19450 frtos sikasztás tettese *Josephert Antal*, a miuisztérium díjnoka és tartalékos hadnagy, ki azóta már Amerikába vitorlázott a legnagyobb valószínűség szerint.

— **Az országos kongrua-bizottság** e hó 20-án kezd meg tanácskozását *Samassa* érsek elnöklete alatt.

— **A sárospataki általános ipartestület** f. évi febr. hó 3-án 1 frt. személyi, 2 frt. családi belépő díj mellett tancmulságot rendez.

— **Rökusz** székesmegyei ev. egyház *Kulman Jánost* választotta meg felügyelőjéül, ki a tanácshoz kalácsban sem maradt adós, száz koronát adván egy új harangra.